

Cucullia lucifuga HB. och *lactuæ* ESP. i Sverige.

Av

Einar Wahlgren.

I »Nordens fjärilar» anføres för *Cucullia lucifuga* såsom enda svenska fyndort Hälsingland, där larven träffats av AURIVILLIUS. Från samma landskap härstamma också de ägg, som PEYRON beskrivit (Zur Morphologie der skandinavischen Schmetterlingseier. K. V. A. Handl. 1909). Först 1915 rapporteras fynd från andra landskap. ORSTADIUS (Bidrag till kännedomen om fjärilfaunan i Kronobergs län. Ent. tidskr. 1915) meddelar, att han funnit flera ex. av arten vid Växjö, och att han identifierat den genom undersökning av kopulationsorganen. Från samma trakt anføres den även av NEANDER (Ytterligare om Kronobergs läns Macrolepidoptera. Ent. tidskr. 1918). Också från Uppland och Södermanland är arten känd genom NORDSTRÖM, som funnit både larv och imago på Ekerön (Bidrag till Ekeröns noctuidfauna. Ent. tidskr. 1915), imago vid Drottningholm (Fjärilfynd. Ent. tidskr. 1920) och larven vid Tumba i Södermanland (Lepidopterologiska notiser. Ent. tidskr. 1916), samt genom PEYRON, som funnit larven på Resarön (Intressanta fjärilfynd. Ent. tidskr. 1917).

Jag är nu i tillfälle ytterligare anföra några fynd, som ganska ansenligt vidga artens utbredningsområde inom landet. Våren 1922 erhöll jag till granskning från doktor J. AMMITZBÖLL bland andra fjärilar även ett *Cucullia*-par, som jag med tvekan bestämde som *C. lactuæ*. Sedan jag även i vår erhållit ett par av samma art, undersökte jag emellertid kopulationsorganet och fann, att det var en otvivelaktig *lucifuga*. Fjäriln

är enligt dr AMMITZBÖLL ej sällsynt i Vånga socken, Kristianstads län inom det jämförelsevis högt belägna urbergsområdet (glimmerkvartsitformationen) i närheten av Blekingsgränsen. Till samma art hör därför med all sannolikhet också det starkt avflugna och icke säkert bestämbara ex. av en *Cucullia*-art, som RAGNOW (Verzeichnis der von mir in Schweden, insbes. in Lappmark gesammelten Macrolepidoptera. Zeitschr. f. wiss. Insektenbiol. XIII 1917) fångat vid Ifö, och som av honom, låt vara med ?, bestämts såsom *C. campanulæ* FRR., en art, som aldrig träffats i Sverige eller grannländerna.

Kort därpå erhöll jag till bestämning från jägmästaren O. VESTERLUND en samling fjärilar från Övre Dalarne. Från Älvdalen var även en *Cucullia*-♂, som vid undersökning av kopulationsorganet befanns vara *C. lucifuga*.

Föränledd av dessa upptäckter undersökte jag därpå närmare en ♂ från södra Värmland, av framl. konservator CHRISTIERNSSON bestämd såsom *C. lactucæ* och av mig såsom sådan publicerad (Fjärilar från Värmlands ekområde. Ent. tidskr. 1908). Även denna befanns vara en *C. lucifuga*. Och detsamma var fallet med en ♂ från Edebäck i norra Värmland, som jag förut bestämt till *C. umbratica* (Bidrag till kännedomen om Öfre Klarälfdalens entomogeografi. Ark. f. zool. 1908).

Jag har utförligt omnämnt dessa felaktiga bestämningar icke endast för att därmed rätta ett par uppgifter i litteraturen utan också för att påvisa, att det icke alltid är så lätt att utan undersökning av kopulationsorganen med säkerhet bestämma dessa varandra mycket liknande *Cucullia*-arter. En dylik erfarenhet föreligger också från våra grannländer, varom mera nedan.

En ej oviktig orsak därtill är också, att de differentialdiagnoser, som i litteraturen givas för *C. lucifuga* och *C. lactucæ* icke alltid äro pålitliga. REBEL, som har en tämligen utförlig beskrivning av de båda arterna, anger, att framvingarna hos *lucifuga* skola vara »stark schwärzlichbraun gemischt», och att bakkroppens ryggtofsar skola vara svartaktiga, medan hos *lactucæ* framvingarna skola sakna svartaktig inblandning och ryggtofsarna vara grå. Färgen hos

lucifuga — av *lactuceæ* har jag blott sett ett ex. — varierar emellertid starkt, och jag har sett hanar av denna, som äro lika ljusa som *lactuceæ*, och i åtskilliga fall är det svårt att urskilja någon mörkare nyans på ryggtofsarna. I intet fall har jag hos mina *lucifuga*-ex. kunnat iakttaga någon svart båge i inre delen av framvingefälten 2 och 3, såsom upp-gives i »Nordens fjärilar»; däremot har jag sett en sådan båge på ett utländskt ex. SPULER uppger, att *lucifuga* skall sakna »den scharfen schwarzen Saumstrahl in Zelle III₃—IV₁»; åtminstone på ett av de ex. jag sett är emellertid denna mycket starkt markerad. Både REBEL, SPULER och WARREN (hos SEITZ) jämföra *C. lucifuga* med *C. campanulæ*; den förre skriver, att framvingarna hos *lucifuga* äro smalare än hos *campanulæ*, de båda senare förf. åter, att de äro bredare. I »Nordens fjärilar» sägas bakvingarna hos *lucifuga* ♀ vara »helt och hållet mörkgrå», och så äro de också på bilderna både hos SPULER och SEITZ; hos den ♀ jag har äro dock bakvingarna i inre delen ljusare grå och försedda med en betydligt mörkare, bred utkant. Hos ♂ äro bakvingarna än nästan vita med linjesmal mörk utkant, än tydligt ljusgrå med något bredare mörk utkantlinje. Diskfläcken är åtminstone hos ljusa ex. obetydligt markerad, och vingfransarna, som hos ♂ enligt PETERSEN (*Lepidopteren*-Fauna von Estland. Beitr. z. Kunde Est-, Liv- u. Kurlands. 1902) skola vara rent vita, äro så endast hos individen med de ljusaste bakvingarna.

Av det anförda torde åtminstone framgå, att det ej sällan är ytterst vanskligt att med full säkerhet bestämma dessa arter utan en undersökning av kopulationsorganen, och det synes därför önskvärt, att vid publiceringen av framtida fynd såväl av denna art som *lactuceæ* meddelades, huruvida bestämningen är baserad på dessa organ eller blott på ving-snitt, färg och teckning. Och tack vare bilderna av ♂-apparatens valvler i »Nordens fjärilar» är det ju heller ingen svårighet att åtskilja *C. umbratica*, *lucifuga* och *lactuceæ*.

I fråga om artens utbredning i Norge har jag sannolikt endast ofullständiga upplysningar; dess norska upptäckts-historia liknar emellertid dess svenska. Omkring 1890, då »Nordens fjärilar» utgavs, kände man den endast från Kri-

stiania. Redan för W. M. SCHØYEN (Fortegnelse over Norges Lepidoptera. Christiania Vid.-Selsk. Forh. 1893) är den emellertid bekant icke blott från Akershus utan även från Hedemarkens och Buskeruds amt, LIE-PETERSEN (Lepidopterologiske notiser fra Nordfjord 1898. Bergens Mus. Aarb. 1898) anger den med någon tvekan från Stryn i N. Bergenshus amt och GRØNLIEN (Voss og Indre Hardangers Macrolepidoptera. Norsk ent. tidskr. 1920) konstaterar dess förekomst även i S. Bergenshus amt.

Liknande är den finska historien. Om dess utbredning i Finland har amanuensen W. HELLÉN haft vänligheten meddela mig, att »*C. lucifuga*, sedan arten år 1908 blev anmäld som ny för landet, blivit funnen flerstädes i mellersta och östra Finland, liksom även urskild i enskilda samlingar, där den förväxlats med *C. umbratica*». Följande lokaler uppgivas, Sydkarelen: Jääskis (WALLE), Tavastland: Joutsa (SUCKSDORFF), Satakunta: Rautansalmi (WESTERLUND) och St. Michel (EHNBERG), Ladogakarelen: Ladoga (PIPPING), Sortavala (WINTER, KARVONEN), Kirjavalahs (KARVONEN), N. Savolax: Haminanlahti (FABRICIUS), Karthula (BLÄSSAR).

Från Danmark finnes endast en måhända rätt osäker uppgift från 1830-talet (BOIE, Fortegnelse over danske, slesvigske, holsteenske og lauenborgske Sommerfugle. Naturh. Tidskr. 1837), att arten skall vara funnen vid Ribe på Jylland. Den har sedermera ej återfunnits.

Från Estland anföres arten av PETERSEN från Ass (flera ex.) och av SLEVOGT (Die Grossfalter Kurlands, Livlands, Estlands and Ostpreussens. Arb. Naturf.-Ver. Riga. 1910) från Ösel (en larv på 1870-talet), från Lettland av SLEVOGT från Bathen (2 ex.) och Bauske (med. ?). I Ostpreussen är den enligt SPEISER (Die Schmetterlingsfauna der Provinzen Ost- und Westpreussen. Beitr. z. Naturk. Preuss. Phys.-ök. Ges. Königsberg. 1903) funnen vid Tapiau (2 ex.). Från tyska Östersjökusten i övrigt känner jag inga fynd, och WARNECKE (Ueber unsere Kenntnis der Makrolepidopterenfauna der Lüneburger Heide. Intern. Ent. Zeitschr. Guben. 1919) anser alla äldre fynduppgifter från Nordtyskland högst tvivelaktiga. För övrigt förekommer arten i Mellaneuropa, utom längst i nordväst (ej heller i England), lokalt och oftare

i de subalpina områdena (REBEL); över Ryssland (t. ex. Moskva och Kasan) är den spridd likasom i Asien, där den träffats såväl i Armenien som i Altai, Mongoliet och Ost-sibirien.

Fjärilns hela utbredning tyder på en ursprungligen »sibirisk», utpräglat kontinental art, en art för vars skandinaviska invandring ancylustidens såväl klimat som vägar synas ha passat. Huruvida den kan anses stadd i utdöende i norra Mellaneuropas lågland, beror på de äldre bestämningarnas tillförlitlighet. Dess geografiska historia i Skandinavien och Finland är, som nogsamt framgår av det föregående, dess upptäckts-, ej dess spridningshistoria.

Medan de ovan anförda svenska fynden av *Cucullia lucifuga* äro fullt säkra, baserade som bestämningarna äro på kopulationsorganen eller på larven, gäller detsamma icke med samma visshet om alla uppgivna fynd av *C. lactucæ*.

I »Nordens fjärilar» angives arten såsom »ej sällsynt i s. Sverige från Skåne till Uppland». Jag känner ej källorna till detta omdöme, men LAMPA's »Förteckning över Skandnaviens och Finlands Macrolepidoptera» 1885 upptager såsom enda fyndort söder om Mäljarprovinserna en skånsk lokal. Artens skånska historia är för övrigt lärorik och värd att refereras. Redan i »Insecta Lapponica», 1840, omtalar ZETTERSTEDT, att fjäriln ofta fångats i Lund och Esperöd. WALLENGREN skriver ävenledes, att *C. lactucæ* är allmän i nordöstra Skåne, Ljungby och Ivetofta socknar (Fjärilar i nordöstra Skåne. Övers. K. V. A. förh. 1851). Ett tjugotal år därefter dementerar emellertid WALLENGREN (Index specierum Noctuarum et Geometrarum in Scandinavia hucusque detectarum. Bih. K. V. A. handl. bd. 2, 1874) de skånska fynduppgifterna, i första rummet ZETTERSTEDT's men därmed också sina egna, således: »*C. lactucæ* FAB. a Dom. ZETTERSTEDT ut incola Sueciæ allata, haud in Scandinavia reperta». Ännu en gång förekommer emellertid WALLENGREN's namn i samband med ett skånskt fynd, nämligen i LAMPA's ovannämnda »Förteckning», där WALLENGREN uppges ha funnit arten i Farhult, denna gång alltså i nordvästra Skåne. Någon rätt så önskvärd bekräftelse på detta fynd har jag icke kunnat

få av WALLENGREN's samlingar i Malmö museum, där svenska ex. av *lactuæ* saknas.

Ytterligare två fynd från Sydsverige nämnas i litteraturen, nämligen från Växjö av ORSTADIUS (Rättelser och tillägg. Ent. tidskr. 1917) och från Rumsquilla i norra Kalmar läns skogsbygd av WELANDER (Fjärilsfynd från gränstrakterna av Kalmar och Jönköpings län. Ent. tidskr. 1918). Den senare nämner ingenting om bestämningsmetoden; det gör visserligen icke heller ORSTADIUS, men då han förut identifierat *C. lucifuga* på kopulationsorganen och anger det funna ex. såsom en ♂, är åtminstone detta fynd att anse såsom säkert.

Fullt säkra äro också fynd från Uppland: ex. i Riksmuseet; larver i Centralanstaltens för jordbruksförsök samling; 1 ex., kläckt från larvstadiet av KOLTHOFF från Stockholms skärgård i Uppsala universitets samling; iakttagelser av larver på Ingarön av HOLMGREN (Lepidopterologiska iakttagelser i Stockholms omgivningar. Ent. tidskr. 1886). Detsamma gäller om ett fynd i Södermanland, där NORDSTRÖM (Lepidopterologiska notiser. Ent. tidskr. 1916) träffat larven vid Skönstavig. I Västmanland uppgives av LAMPA arten vara fångad av P. TIMM och lektor C. H. JOHANSSON. I den senares samling, nu tillhörande Västerås h. allm. läroverk, finnas 4 ex., och tack vare lektor M. FLODERUS' vänlighet har jag varit i tillfälle att undersöka en ♂ av dessa och kunnat konstatera, att även detta fynd är fullt säkert. I centralanstaltens samling skall dessutom finnas en såsom *lactuæ* bestämd ♀ från »Lappland».

C. lactuæ är icke funnen i Danmark, ej heller i Finland. I Norge skall den enligt SCHØYEN förekomma i Akershus, Hedemarkens och Nedenæs amt, enligt BARCA (Smaalenenes Macrolepidopterfauna. Bergens Mus. aarb. 1910) även i Smaalenenes amt. Från Estland, Lechts, nämnes ett ex. av PETERSEN och från Lettland, Lubahn, likaledes ett ex. av SLEVOGT. Dess förekomst i Ost- eller Västpreussen är tvivelaktig; äldre fynduppgifter ha åtminstone ej bekräftats (SPEISER). WARNECKE (anf. arb. samt Verschwundene Falter der Grossschmetterlingsfauna der Niederelbe. Int. ent. Zeit. Guben 6. Jhrg. 1912) framhåller, att äldre uppgifter om denna

art i regel hänföra sig *C. umbratica* ♀, och att därför alla fynd av arten i Tysklands Östersjöområden ävensom på Lüneburgerheden måste anses tvivelaktiga; det enda säkra fyndet i Nordtyskland från senare tid är gjort vid Swinemünde. I övrigt har fjäriln ungefär samma utbredning som den föregående och saknas liksom denna på de brittiska öarna; i Mellaneuropa uppträder den enligt REBEL blott sällsynt och lokalt.

Även *C. lactucæ* är uppenbart en kontinental art med samma ursprung som *lucifuga*, och dess förekomst i Norden företer en än mer relikartad karaktär än dennas. Vill man söka att förstå en sådan särsprängning av en kontinental arts utbredningsområde, dess isolerade förekomst på skandinaviska halvön, dess frånvaro i de omgivande länderna och dess lokala uppträdande i Mellaneuropa, har man, så vitt jag förstår, icke annat att tänka på än den omkastning från ett kontinentalt till ett mera maritimt klimat, som tog sin början redan med den subatlantiska tidens inbrott. På denna fråga, som har betydelse även för tolkningen av en del andra fjärlars forna eller nutida utbredning i vårt land, skall jag måhända vid annat tillfälle något närmare inlåta mig.

Malmö, april 1923.